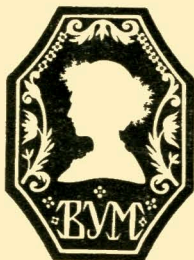

ФС
Щ 143
А 72

МАЙСТРИ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Д. АНТОНОВИЧ
ЯН СТАНИСЛАВСЬКИЙ
(1860-1907)

ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

П Р А Г А

С. Висняцькі: Портрет Яна Станіславського.

A 56461

Д. А Н Т О Н О В И Ч

ЯН СТАНИСЛАВСЬКИЙ

(1860 - 1907)

2714522

ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.

П Р А Г А

1 9 2 6

К двадцятим роковинам смерти Поета української природи і Учителя українських пейзажистів.

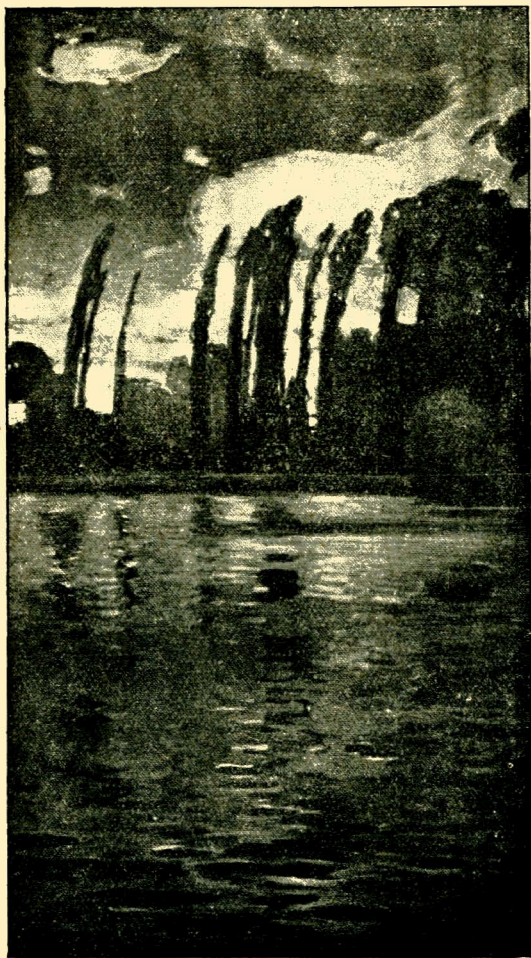
Прага, 5. III. 1926.

10 січня 1907 року невольгана смерть після довгої і тяжкої хвороби звела в могилу Яна Станіславського, в особі якого українське малярство втратило не тільки одного з найбільших поетичних співців у барвах української природи, але й реформатора українського пейзажу і основоположника імпресіоністичної школи українських пейзажистів, школи, що репрезентувала модерний український пейзаж на протязі цілої першої чверти двадцятого віку, школи, що в значній мірі не здала своїх позицій і в наші дні.

Майстер, що доконав такої визначної, можна сказати, історичної в розвоєві українського пейзажного малювання заслуги, Ян Станіславський родився в родині, може польській, може сполученій, але в такій, що зрослася з українським оточенням, і по характеру вже була дуже далекою до справжніх поляків з етнографічно-польських земель. Це власне була родина українських католиків, яких так багато на Україні: фактично українські по своєму характерові, ці родини, завдяки релігії, вважають себе за поляків, культуртрегерів українських «диких піль», мріють про Польщу «від моря до моря» і силкуються в своїй околі підтримувати польський дух, польську мову і польські культурні традиції. Свідоміші й шляхетніші парости цих родин спорадично вертаються до рідного українського народу, але цей поворот їм достається після упертої, иноді не тільки внутрішньої боротьби, а часто і тяжкою ціною розриву з ріднею і всім рідним оточенням. Тільки далеко не всі шляхетніші натури знаходять в собі досить звитязних сил і громадської свідомости, щоб побідно перевести таку боротьбу з собою і своїм оточенням, і тоді на все життя зостаються жертвами трагічної роздвоєности, українцями в польській одежі, в певнім відношенні актьорами в невідповідній ролі. Цей трагізм роздвоєности безперечно глибоко коринився і в натурі Яна Станіславського. Він був великим майстром і чудим поетом у фарбах природи рідної центральної України

— Київщини; його пейзажі з Італії або Польщі ні в якому разі не дорівнюють його українським пейзажам і в однаковій мірі документально свідчать, до якої міри ці італійські та польські ландшафти чужі для глибин душі Станиславського, як Українця і глибокого поета в барвах української природи. Секретні тайники творчості цього майстра українського мистецтва замкнуті кованими дверима і міцними засовами для природи Польщі, рівно як Італії або Франції. Це очевидно розумів і сам майстер і це болюче відбивалося на його свідомості, а іноді виливалося в трагічно лаконічних заявах, які виривалися з уст звичайно замкненого в собі, мовчазного і скупого на слова артиста пензля і фарби.

Родився Ян Станиславський у Вільшаній, в історичній околиці, багатій на легенди минулих подій; але в цих легендах пам'ять славних подій перемог Хмельницького над Ляхами під Корсунем було затерто свіжими ще в народній пам'яті кривавими подіями Гайдамацьких рухів і їхніх вибухів у Смілі і по всій Смілянщині. І ці легенди про гайдамацькі розрухи оберталися і в родині Станиславського, але тут вони жили в польсько-шляхетських редакціях і специфічному забарвленню. Околиця, в якій родився Ян Станиславський, була сусідньою з околицею, в якій родився Тарас Шевченко, але дід Шевченка очевидно зовсім в іншій редакції оповідав про Гайдамаччину, ніж дід Станиславського, і мабуть відповідно інакша реакція збуджувалася в душах маленьких онуків. Взагалі, польська романтика жила в родині Станиславських і її впливи певно глибоко запали в душу малого Яна, коли і на прикінці свого життя він був не зовсім від неї звільнився. Дід Яна Станиславського служив ще у польських драгунах і був ентузіастичним прихильником генія Наполеона і любов до цього, з польського штабд-пункту ідеалізованого, героя прищепив своєму онукові. Дід і онук іноді годинами креслили плани Наполеоновських боїв. Батько Яна, Антін Станиславський (1817—1870), професор філософії права Казанського, а пізніше Харківського університету, очевидно, мав янесь відношення до польського повстання 1863 року, до цього безгрунтовно й безнадійно романтичного на Україні руху, бо після нього втратив катедру на університеті. Події цього повстання теж неясно відбилися на свідомості трьохлітньої дитини, але сліди цих впливів, кажуть, з його свідомости не стерлися ніколи. Нарешті, батько Яна Станиславського був і поетом, перекладав на польську мову Божеську Комедію Данте і

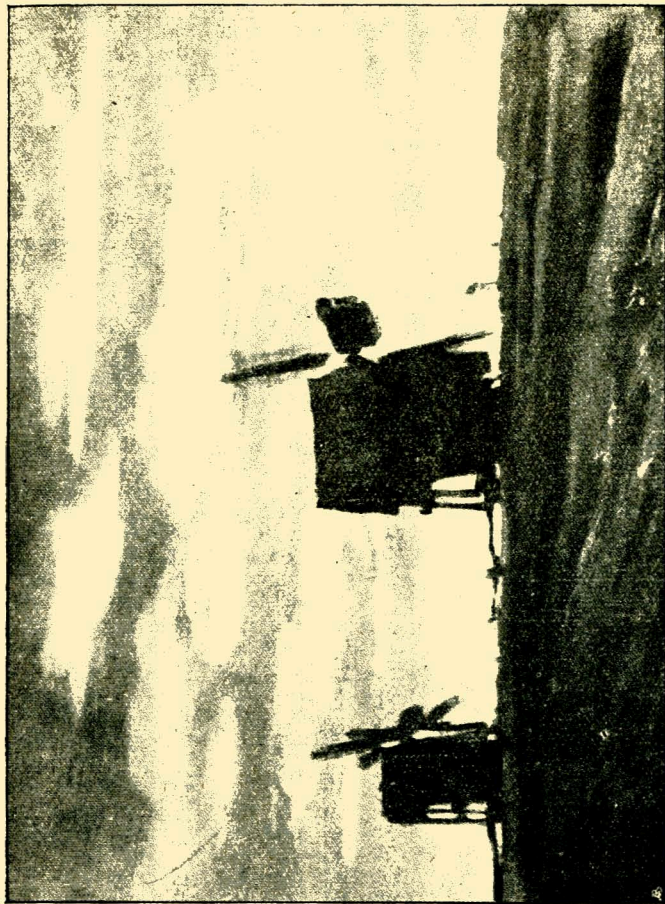
Ян Станиславський. Тополі.

свої переклади, як і твори видатніших польських поетів, часто читав у родині при дітях. Все це разом змалку оповило густим серпанком польського романтизму чутливу душу Яна Станіславського і вибратися з цього туману він уже в своїй свідомості ніколи не здолав. Але разом з тим ця романтика в родині Станіславських була не більше, як серпанком, під яким лежала українська істота. Станіславському над колискою нянька співала українських пісень, для душі його була рідною поезія українського народу і, зрештою, все в його душі перемогла поезія фарб українського краєвиду, та істотна суть краси української природи, серед якої він родився і зріс та яку так гаряче кохав до самої смерті. Хто цінить в художникові, майстрові малярського мистецтва, політичний світогляд і громадські переконання, той ще, з гріхом пополам, може вважати Яна Станіславського за поляка, але хто цінює в майстрові і поетові характер поетичного натхнення, істотну суть мистецької творчості, зміст і спосіб артистичних осягнень, для того Станіславський є і буде українцем, майстром українського мистецтва, поетом української природи, батьком модерної школи українських пейзажистів.

Уступаючи родинним традиціям, Ян Станіславський для університетських студій вибрав Варшаву і на Варшавським університеті скінчив математичний факультет. Після університету Станіславський вступив до Технологічного інституту в Петербурзі. Але в цей час в ньому з особливою силою прокинулося мистецьке покликання, і його перша помітніша праця «Покинтий вітряк» у 1883 році звернула на себе загальну увагу. Станіславський покинув Петербург і вдався до Академії Мистецтв у Кракові, де на чолі Академії тоді стояв Матейко. У Кракові Станіславський студіював під проводом проф. Луцкевича, але Краків неміг Станіславського задовольнити, і він перенісся до Парижу, де вступив до школи Кароліуса Дюрана. В Парижу в цей час триумфував імпресіоністичний пейзаж, і невправлений в рисункові 24-літній Станіславський, звязавши на вік свою мистецьку творчість з цим напрямом в мистецтві, ніколи не став витонченим майстром рисунку. Не рисунок, а барви, кольорові тональності стали головною зброєю Станіславського, завдяки якій він дійшов своїх найвищих поетичних осягнень. В Парижу Станіславський найближче зійшовся з польським майстром Хелмоньським; прожив у Парижу Станіславський десяток років; у 1890 році його працю було вперше прий-

нято до салону. Життя у Парижу для Станиславського було з боку матеріального вельми тяжке і коли у нього після виставки у Салоні один торговельник купив 30 студій по 20 франків за штуку, то тут вперше Станиславський почув себе справжнім багатцем. Але живучи, працюючи й бідуючи у Парижу, Станиславський ніколи не рвав своїх звязків з рідним краєм і що-року їздив на Україну. Уже тоді він очевидно інстинктом відчував, що справжніх мистецьких осягнень він здобуває не в пейзажах Франції, не в Італії, куди їздив кілька разів, а тільки в пейзажі українському. Коли після смерті Матейка на чолі Краківської Академії став Ю. Фалат, то Яна Станиславського було запрошено до академії, як професора пейзажу. Це сталося 1897 року, і відтоді остатні десять років життя Станиславського звязано з Краковом, Краківською Академією і краківським артистичним життям. Але і тут, у Кракові, Станиславський, очевидно, з глибоким болем інстинктивно почував себе на чужині і це примушувало його боліти духом, перенятим польським романтизмом. Станиславський робив з учнями екскурсії на пейзаж в околиці Кракова, та в Польські Татри, але ці краєвиди не могли замінити Станиславському рідної української природи. Це роздвоєння внутрішніх підземних творчих сил і громадської романтичної свідомости, мабуть, спричиняло майстрові тяжке огірчення, а можливо, розросталося в цілу внутрішню трагедію його життя. Він замкнувся в собі, став з натури мовчазним і тільки іноді перед учнями виривалось його лаконічне признание: «Я напів поляк, напів русин». Під цим треба розуміти, що половина свідомо, половина, вихована родинними традиціями, тягла його до Польщі, а половина підсвідомо, краща половина, в якій гніздилися секрети його мистецької творчости, належала Україні і робила Станиславського напів українцем. Ця роздвоєність його світогляду і його творчости була для майстра такою тяжкою, що не раз, і навіть при кінці життя, він з огірченням висловлював жалі, що присвятив себе мистецтву, а не пішов за прикладом діда і не присвятився військовій службі. При мовчазному й замкнутому характері Станиславського такі признання свідчили про глибоку душевну драму, яку переживав у собі майстер.

Почуваючи погігнано непереможне тяготіння до рідного краю, Станиславський із Кракова також що-року приїздив на Україну і до Києва. У Києві він був у близьких стосунках з київськими художніми колами. І тут він видимо не тільки

Ян Станіславський. Вітряки.

знаходив справжнє джерело своєї творчості, але й відпочивав душевно. Поки закінчувалася у Києві будівля Володимирського собору, роботами в якому завідував проф. А. Прахов, то хата Прахова була осередком, так би мовити, клубом, в якому збиралися київські майстри пластичного мистецтва. Коли праці у Володимирському соборі було скінчено, то проф. Прахов перейшов до Варшавського університету і у Варшаві прийняв у завідування праці по будівлі тамошнього собору, який тепер польський уряд вже кілька років не подуває збури. З відїздом Прахова із Києва у Києві не стало на довші роки мистецького осередку. Але поки Прахов був у Києві, то у нього збиралися майстри, що працювали над оздобами Володимирського собору, а також і інші київські художники. Між ними частим гостем був і Станиславський, коли що-року приїздив до Києва.

Тут в гостинній господі Прахова Ян Станиславський познайомився, а згодом близько заприятелював з другим відомим майстром Н. Нестеровим. Теплі і глибоко змістовні спогади Нестерова про Станиславського досі може найкраще з усього, що писалося про цього майстра. Цікаво, що Нестеров, сам тонкий поет природи і характеру своєї батьківщини, країни північних великих озер, сторони Інгерманландської, може одинокий, справді чутливий поет-художник (не рахуючи Врубеля, якого мало допускали до праці) між усіма, що працювали у Володимирському соборі, не міг себе не почувати чужим чуженицею у столиці України. Але як поет з божої ласки, він потрапив зрозуміти, оцінити і полюбити Яна Станиславського, як тонкого і чулого поета чужої для Нестерова української природи. Про це Нестеров згадує справді зворушуюче: «В моїм київським життю останніх літ Станиславський відігравав виїмкову роль; приїзду його я чекав з великим нетерпінням; прибуття його з Кракова ставалося для мене правдивим святом і полегкістю для душі; ті весняні зустрічі у Києві ставали взаємною оцінкою скінченого робочого сезону. Малими своїми образками-студіями Станиславський умів промовляти про тихе щастя, про ясну молодість. Як же добре було разом з ним мріяти! В його мистецтві бреліла така глибочійнь почувань. Поезія тихих українських вечорів, наддніпрянських степів... у всіх його студіях-піснях виявляється стільки тої слов'янської меланхолії, яка нам, Росіянам, така мила й близька і так солодко точиться у серце. Слухаючи пісні того поета України, мимоволі, із зворушенням серцем забувається про історичну

драму, що ділить два народи». І знову Нестеров каже: «Я розумів його біль; він відчував мій смуток».

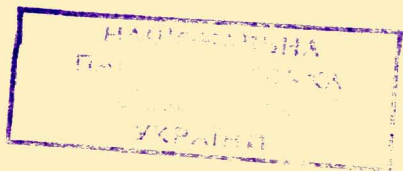
Але біль душевний передчасно руйнував, здавалось, могутнє тіло Станиславського. Вже весною 1906 року тяжка хвороба дала себе відчутти в такій мірі, що лікарі послали Станиславського до Єгипту, а він замість того поїхав на все літо на Україну. Тут в околицях Сміли Нестеров написав портрет Станиславського, подивившись на який Станиславський промовив: «То добрий портрет для моєї посмертної виставки». Це було передчуттям, бо за пів року Станиславського не стало.

Десять років праці Станиславського у Краківській Академії оставили глибокий слід в українському мистецтві. Позбавлена свого мистецького центру і вищої мистецької школи, Україна мусила на протязі сотні років творити свій український осередок на півночі, у Петербурзі, біля Академії і там в часи Станиславського молоді українські майстри гуртувалися навколо Решина та Куїндики. Але досить було Станиславському стати професором Краківської Академії, як українська артистична молодь в значному числі з по-за обох боків Збруча, замість Петербургу, потягнулася до Кракова. Учні Станиславського з Краківської Академії утворюють цілу школу українського пейзажу. Майже всі українські майстри-імпресіоністи належать до школи Станиславського, і це одна з найважливіших модерних шкіл українського малярства. До цієї школи належать і такі тонкі елегантні пейзажисти, як Іван Труш, і працями з пейзажу такі сильні майстри, як О. Новаківський. Учениками Станиславського в пейзажу зостаються Михайло Жук і Іван Кулець, до школи Станиславського належать як пейзажисти Іван Бурячок і може найбільше стихійно обдарований і неподатливий на впливи, але рано перегорівший Віктор Масляників. Нарешті працю Станиславського продовжує найбільше близький по вдачі і найвірніший послідовник Станиславського Микола Бурачек. І коли через десять років після смерті Станиславського у Києві нарешті відкрилася власна Українська Академія Мистецтва, то із восьми професорів першого призыва було троє колишніх учнів Станиславського: М. Бойчук, М. Жук і М. Бурачек. І що власне майстерню пейзажу було доручено найправовірнішому із учнів Станиславського М. Бурачекові, це було признанням у першій Українській Академії безсмертної заслуги Яна Станиславського на ниві українського мистецтва.

271452a

Ян Статиславський. Соляники.

1-00

А 581167

**ВИДАВНИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.**

**СЕРІЯ:
МАЙСТРИ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА**

ВИЙШЛО:

- О. Мурашко* — Д. Антоновича.
- І. Похитонів* — М. Рутковського.
- Я. Станиславський* — Д. Антоновича.

КХ
РК/8

НА ЧЕРЗІ:

<i>С. Васильківський.</i>	<i>О. Позен.</i>
<i>І. Левинський.</i>	<i>М. Сосенко.</i>
<i>Г. Нарбут.</i>	<i>С. Світославський.</i>
<i>М. Пимоненко.</i>	<i>М. Ткаченко.</i>

Кожен випуск коштує 4 кч. або 0.15 дол. з пересил.

Адреса:

**Е. Wyrowyј, Praha-Vrřovice
665.**

Československo.

500
46